

วิเคราะห์ปัญหาการรับรู้ข่าวสารในยุคดิจิทัล

An Analysis of Information Processing Issues in the Digital Age

พระสุริย นริสโร

SettingsPhraSuriyon Narissaro

พระไพฑูรย์ ฉันทกาโม

PhraPhaithun Chantakamo

จักรพงษ์ ทิพสุนเนิน

Jakkapong Thipsungnoen

สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 14

Office of the General Buddhist Education Area 14

E-Mail: suriyonpungpay@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 12 ธันวาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 22 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ปัญหาการรับรู้ข่าวสารในยุคดิจิทัล ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการรับรู้ข่าวสารในยุคดิจิทัล ซึ่งแม้เทคโนโลยีสารสนเทศจะเอื้อให้ผู้คนเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็ว แต่ก็สร้างปัญหาสำคัญคือการแพร่กระจายของข่าวปลอมที่บิดเบือนข้อเท็จจริง อันนำไปสู่ความเข้าใจผิดความแตกแยก และความไม่ไว้วางใจในสังคมไทย การแก้ปัญหาดังกล่าวไม่อาจพึ่งพาเพียงเครื่องมือทางเทคโนโลยีหรือมาตรการทางกฎหมาย แต่จำเป็นต้องพัฒนากระบวนการคิด และวิจรณ์ญาณของผู้รับสาร จึงเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ กาลามสูตร ซึ่งชี้ให้เห็นเชื่อโดยปราศจากการตรวจสอบและการใช้ปัญญา และหลักโยนิโสมนสิการ ที่เน้นการคิดอย่างแยกแยะ มีเหตุผล และมุ่งสู่ผลที่สร้างสรรค์ หลักธรรมทั้งสองสามารถเป็นภูมิคุ้มกันทางความคิด ช่วยให้ผู้เสพสื่อสามารถแยกแยะข่าวจริงและข่าวปลอมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนส่งเสริมวัฒนธรรมการใช้สื่ออย่างมีสติ ปัญญา และรับผิดชอบต่อสังคม

คำสำคัญ : การรับรู้ข่าวสาร, ยุคดิจิทัล, ปัญญา

ABSTRACT

This article aims to study and analyze problems of information perception in the digital age from the perspective of Buddhist beliefs. The findings reveal that although information technology enables people to access information conveniently and rapidly, it also gives rise to a critical problem: the widespread dissemination of fake news that distorts facts, leading to misunderstanding, social division, and a decline in trust within Thai society. Addressing these challenges cannot rely solely on technological tools or legal measures; rather, it requires the development of critical thinking and discernment among media consumers. Therefore, this article proposes the application of Buddhist principles, particularly the Kalama Sutta, which emphasizes not accepting information without careful examination and the use of wisdom, and the principle of Yoniso Manasikāra, which focuses on reflective, rational, and constructive thinking. Together, these principles serve as a form of intellectual immunity, enabling individuals to effectively distinguish between factual information and misinformation, while also fostering a culture of mindful, wise, and socially responsible media consumption.

Keywords: Information Perception, Digital Age, Wisdom

1. บทนำ

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางหลักที่ผู้คนทั่วโลกใช้ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทั้งเพื่อการศึกษา การทำงาน การติดต่อสื่อสาร รวมไปถึงการเสริมสร้างความรู้รอบตัวและความบันเทิง อย่างไรก็ตาม การเปิดกว้างของโลกดิจิทัลได้มีแต่ด้านบวกเพียงอย่างเดียว หากยังนำมาซึ่งปัญหาที่ซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาการเสพยาข่าวที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ข่าวปลอม (Fake News) อันเป็นข้อมูลที่ถูกบิดเบือนปรุงแต่ง หรือสร้างขึ้นโดยเจตนาหรือไม่เจตนา เพื่อให้ผู้รับเกิดความเข้าใจผิด ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับบุคคลและสังคม ปัญหาของข่าวปลอมไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นในสังคมยุคดิจิทัล เนื่องจากแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เอื้อต่อการแพร่กระจายข้อมูลอย่างรวดเร็ว ข้อมูลที่ถูกเผยแพร่เพียงไม่กี่นาทีก็สามารถเข้าถึงผู้คนจำนวนมากทั่วโลกได้ในทันที ความง่ายในการแชร์หรือส่งต่อโดยปราศจากการตรวจสอบ ทำให้ข่าวปลอมมีพลังมากพอที่จะชี้นำความคิด ความเชื่อ และการตัดสินใจของผู้คนจำนวนมาก ปัญหานี้จึงมิได้เป็นเพียงการรับข้อมูลที่ผิดพลาด แต่ยังส่งผลให้เกิดความแตกแยก ความหวาดกลัว ความเกลียดชัง และการสูญเสียความไว้วางใจในสถาบันทางสังคม

ในบริบทของประเทศไทย ปัญหาข่าวปลอมมักปรากฏในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สุขภาพ หรือเหตุการณ์ทางสังคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการแพร่กระจายข้อมูลผิดพลาดเกี่ยวกับโรคระบาด ซึ่งทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งเกิดความตื่นตระหนกและดำเนินการที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพตนเอง อีกทั้งยังสร้างความสับสนในการจัดการของภาครัฐ ปัญหาเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า การเสพยาข่าวอย่าง

ขาดการไตร่ตรองมิได้เป็นเพียงภัยต่อปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นอุปสรรคต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของสังคมโดยรวม คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นคือ เราจะมียุทธวิธีใดบ้างในการป้องกันตนเองและสังคมจากภัยของข่าวปลอม? แม้ว่าเครื่องมือทางเทคโนโลยี เช่น ระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking) หรือกฎหมายที่ควบคุมการเผยแพร่ข้อมูล จะมีบทบาทสำคัญ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างครอบคลุม เนื่องจากต้นตอที่แท้จริงของปัญหาอยู่ที่ วิธีคิด และ กระบวนการไตร่ตรอง ของผู้รับข่าวสาร กล่าวคือ หากบุคคลยังคงขาดหลักการในการพิจารณาแยกแยะข้อมูล ก็ย่อมมีโอกาสตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอมได้เสมอ

ในที่นี้ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีคุณค่าอย่างยิ่งที่จะถูกนำมาใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหา โดยเฉพาะ กาลามสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงสอนชาวกาลามะ เมืองเกสสปัตตนิคม เนื้อหาสำคัญของกาลามสูตร คือการไม่ให้เชื่อสิ่งใดเพียงเพราะได้ยินต่อ ๆ กันมา เพราะเป็นคำเล่าลือ เพราะมีการอ้างตำรา เพราะผู้พูดเป็นครูบาอาจารย์ หรือแม้แต่เพราะผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเคารพ แต่ให้ใช้การไตร่ตรองด้วยปัญญา ทดสอบ ผลลัพธ์ และพิจารณาด้วยตนเองว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ ก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษ แล้วจึงตัดสินใจเชื่อหรือปฏิบัติ ตาม หลักการนี้ตรงกับสิ่งที่สังคมดิจิทัลต้องการอย่างยิ่ง กล่าวคือการมี วิจยญาณ และการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ในการรับรู้และประเมินข้อมูลข่าวสาร การนำหลักกาลามสูตรมาประยุกต์ใช้จึงเป็นแนวทางที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาแก่ผู้เสพข่าวสารได้ เพราะหลักการดังกล่าวมุ่งเน้นการใช้เหตุผล การตรวจสอบ และการพิจารณาผลลัพธ์ ไม่ใช่เพียงการยอมรับตามความเชื่อเดิมหรืออิทธิพลจากบุคคลอื่น นอกจากนี้กาลามสูตรยังเป็นหลักการที่สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาในโลกยุคใหม่ที่เน้นการคิดอย่างมีเหตุผลและการตัดสินใจอย่างรอบคอบ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะกรณีที่มีการนำเสนอข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงหรือข่าวปลอม พร้อมทั้งนำเสนอหลักกาลามสูตรในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบแนวคิดในการแก้ไขและป้องกันปัญหา เพื่อสร้างความเข้าใจว่าการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและการเผชิญกับปัญหาสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความหมายของการรับรู้ข่าวสารในยุคดิจิทัล

การรับรู้ข่าวสารในยุคดิจิทัลนี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไปดังนี้ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การรับรู้ (Perception) หมายถึงการที่บุคคลนั้นมีการตอบสนองต่อข้อมูลต่างๆรอบตัว และได้มีการตีความหมายของสิ่งเหล่านั้นออกมา โดยที่มนุษย์นั้น จะมีกระบวนการในการรับรู้ (Process) จากการสัมผัสสิ่งต่างๆรอบตัวโดยอวัยวะต่าง ๆ เช่น หู ตา จมูก เป็นต้น ในการตีความหมายของมนุษย์นั้น แต่ละคนอาจมีการตีความหมายที่แตกต่างกันออกไป เพราะสมองจะมีการตีความหมายจากประสบการณ์และการเรียนรู้ในชีวิต ถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งเดียวกันมนุษย์จึงอาจมีการตีความหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปในทางเดียวกันกับ Garrison and Gray 1955) ที่มีการให้ความหมายเกี่ยวกับการรับรู้ไว้ว่า การรับรู้ นั้น หมายถึงกระบวนการที่สมองจะตีความหมายของข้อมูล จากการที่ร่างกายได้มีการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ที่เป็นสิ่งเร้าว่าสิ่งเร้าที่เราสัมผัสนั้นคืออะไร มีความหมายและลักษณะอย่างไร โดยการที่เราจะสามารถตีความได้นั้นเราจะต้องอาศัย

ประสบการณ์ของบุคคลแต่ละบุคคลเป็นเครื่องช่วยในการตีความหมาย หรือการตีความออกมา (สุดาพร กุณฑลบุตร, 2549) นอกจากนี้การรับข้อมูลข่าวสารยังหมายถึง การเปิดรับสื่อบ่อยครั้งในการเปิดรับระยะเวลา ช่วงเวลา รวมไปถึงจำนวนสื่อมวลชนที่ใช้ในการเปิดข่าวสารด้วย (ชนิษฐา จิตชินะกุล 2557) การสื่อสารที่ แตกต่างกัน แสดงถึงแง่มุมของการสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาว กรีก ได้กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารว่าการสื่อสารคือ การแสวงหาวิธีการชักจูงใจที่มีอยู่ทุกรูปแบบ (สุพิมพรรณ เม็งขาว, 2554)

สรุปว่าการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึงพฤติกรรมการติดต่อกันระหว่างมนุษย์ที่อาศัยกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ความคิดเห็น เรื่องราวและจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยการใช้สื่อ แทนความหมาย แสดงออกทางภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดภาษาเขียนหรือภาษาท่าทาง รวมทั้งการแสดงออก ทางพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและได้รับข้อมูลที่ตรงกันนั่นเอง

3. องค์ประกอบของการรับข้อมูลข่าวสาร

องค์ประกอบขั้นพื้นฐานของระบบสื่อสาร สามารถจำแนกออกเป็นส่วนประกอบได้ดังต่อไปนี้ ผู้ส่ง ข่าวสาร หรือแหล่งกำเนิดข่าวสาร (Source) อาจจะเป็นสัญญาณต่าง ๆ เช่น สัญญาณภาพข้อมูล และเสียง เป็นต้น ในการติดต่อสื่อสารสมัยก่อนอาจจะใช้แสงไฟ คิวไฟ หรือท่าทางต่างๆ ก็นับว่าเป็นแหล่งกำเนิด ข่าวสารจัดอยู่ในหมวดหมู่หนึ่งเช่นกัน ผู้รับข่าวสารหรือจุดหมายปลายทางของข่าวสาร (Destination) ซึ่งจะรับรู้ จากสิ่งที่ผู้ส่งข่าวสารหรือแหล่งกำเนิดข่าวสารส่งผ่านมาให้ ตรวจจับที่การติดต่อสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้รับ สาร หรือจุดหมายปลายทางของข่าวสารก็จะได้รับข่าวสารนั้นๆ ถ้าผู้รับสารหรือจุดหมายปลายทางไม่ได้รับ ข่าวสาร ก็แสดงว่าการสื่อสารนั้นไม่ประสบความสำเร็จ กล่าวคือไม่มีการสื่อสารเกิดขึ้นนั่นเอง (จิตติวัฒน์ บุรณ กานนท์, 2564)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2560) กล่าวว่า องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อที่ เราต้องมี ได้แก่

1. การเปิดรับสื่อ การเปิดรับการเข้าใจการวิเคราะห์สื่อคือ การรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อของประสาท สัมผัส หู ตา จมูก ลิ้น สัมผัสของเรา ซึ่งเมื่อเปิดรับแล้วสมองจะสั่งการให้คิดและปรุงแต่งให้เกิดอารมณ์ต่างๆ ตามมา การรู้เท่าทันสื่อในขั้นของการรับรู้อารมณ์ตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องแยกความคิดและอารมณ์ออก จากกัน และความคิดจะทำให้เรารับรู้ความจริงว่า อะไรเป็นสิ่งที่สื่อสร้างขึ้น เป็นต้น
2. การวิเคราะห์สื่อ คือการแยกแยะองค์ประกอบในการนำเสนอของสื่อว่ามีวัตถุประสงค์อะไร
3. การเข้าใจสื่อ คือการตีความสื่อหลังจากเปิดรับสื่อไปแล้ว เพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่สื่อนำเสนอ ซึ่งผู้รับสารแต่ละคนก็จะมี ความเข้าใจสื่อได้ไม่เหมือนกันตีความไปคนละแบบขึ้นอยู่กับประสบการณ์ พื้นฐาน การศึกษาคุณสมบัติในการเรียนรู้ ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลของแต่ละบุคคลที่ไม่เท่ากันมาก่อน
4. การประเมินค่า หลังการวิเคราะห์และทำความเข้าใจสื่อแล้วเราควรประเมินค่าสิ่งที่สื่อนำเสนอว่ามี คุณภาพและคุณค่ามากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหา วิธีนำเสนอเทคนิคที่ใช้ เป็นต้น

5. การใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ แม้เราจะสามารถวิเคราะห์เข้าใจ และประเมินค่าสื่อได้แต่เราไม่สามารถออกไปจากโลกของสื่อได้ ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องปฏิบัติดังนี้

- นำสิ่งที่เราวิเคราะห์ไปใช้ประโยชน์ - เลือกรับสื่อเป็น
- สามารถส่งสารต่อได้ - มีปฏิกริยาตอบกลับสื่อได้

4. ปัญหาข่าวปลอมในยุคดิจิทัล

ข่าวปลอม กับนิยามที่เกี่ยวข้อง ข่าวปลอม ข่าวลวง ข่าวบิดเบือน ไม่ว่าจะเรียกด้วยคำใดก็เป็นเนื้อหาหรือข้อมูลที่ไม่เป็นจริง ไม่ถูกต้อง และมีผลต่อการสร้างความสับสนวุ่นวายให้เกิดขึ้นในสังคม โดยมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Fake News พจนานุกรมศัพท์นิเทศศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสภา (2563 :45) ได้ให้นิยามเป็นภาษาไทยใน 2 ความหมาย ดังนี้

1. ข่าวลวง ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง แพร่กระจายแฝงในรูปแบบการรายงานข่าว มักใช้ภาษาเร้าอารมณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ให้เชื่อ

2. ข่าวปลอม เป็นข่าวที่มีเนื้อหาเป็นเท็จ ปราศจากข้อเท็จจริงไม่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาได้ หรืออาจมีเจตนาบิดเบือนข้อมูลไปจากข้อเท็จจริงเดิมองค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (2563 :6) ตั้งสังเกตว่าข่าวนั้น หมายถึงข้อมูลข่าวสารที่ตรวจสอบได้และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานนี้ย่อมไม่ควรเรียกว่าข่าว อย่างไรก็ตามแม้จะใช้คำว่าข่าว แต่ในความจริงนั้น หมายความว่าถึงเนื้อหาข้อมูลทุกอย่างที่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อให้เพื่อให้เกิดการรับรู้เข้าใจ ในสิ่งที่ไม่ถูกต้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้ผู้เขียนจะขอเรียก Fake News ในเอกสารฉบับนี้ว่าข่าวปลอม

รูปแบบเนื้อหาของข่าวปลอม

1. เนื้อหาล้อเลียนเสียดสี เขาล้อเลียนไม่ได้มีเจตนาในการสร้างความเข้าใจผิด หรือต้องการให้ผู้อ่านหลงเชื่อ แต่ต้องการล้อเลียน หรือทำให้ขบขัน มักเป็นการล้อเลียนเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันหรือล้อเลียนคนที่มีชื่อเสียง โดยมักมีการจัดหน้าเลียนแบบ หรือรูปแบบให้เขาเหมือนจริงจนบางครั้งผู้อ่านหลงเชื่อว่าเป็นข่าวจริงได้

2. เนื้อหาไม่ตรงพาดหัว เรียกอีกอย่างว่าพาดหัวยั่วให้คลิก คือเขามีการเชื่อมโยงเนื้อหาที่ผิดพาดหัวข่าว รูปภาพ หรือคำบรรยายไม่ได้เชื่อมโยงกับเนื้อหาข่าวจริงๆเป็นการโยงสองสิ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกันเลยแต่นำมากล่าวถึงในข่าวเดียวกัน หรือทำให้มาเชื่อมโยงกันโดยพาดหัว มักจะเป็นการเร้าอารมณ์ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาอ่าน

3. เนื้อหาขี้น้ำ เป็นข่าวที่มีเนื้อหาข้อเท็จจริง แต่จงใจบิดเบือนเรื่องราว หรือใส่ร้ายผู้อื่นให้เข้าใจผิด โดยการขี้น้ำไปในทางใดทางหนึ่งเป็นการเขียนข่าวโดยใช้อคติของผู้เขียน เช่น ข่าวรัฐบาลปลดล็อกกัญชาเสรีที่นักข่าวเจตนาขี้น้ำให้คนอ่านเข้าใจผิดว่ารัฐบาลจะทำให้การเสพกัญชาถูกกฎหมาย ทั้งที่ในความจริง เป็นการเปิดโอกาสให้สามารถนำกัญชาไปใช้ประโยชน์ทางการแพทย์

4. เนื้อหาหลอกลวง คือข่าวตัดต่อ หรือข่าวที่มีเนื้อหาข้อมูล หรือภาพข่าวจริง ๆ แต่ถูกตัดแปลงด้วยการปลอมหรือตัดต่อเพื่อสร้างเรื่องหลอกลวงเช่นภาพของอดีตประธานาธิบดีสหรัฐ อ่านนิทานกับเด็กใน

โรงเรียนแห่งหนึ่งแต่ เขากลับถือหนังสือกลับหัว แต่ความจริงแล้วมันเป็นภาพตัดต่อที่สร้างขึ้นมา และในภาพจริงนั้นเขาถือหนังสือถูกต้อง

5. ความหมายของความเชื่อ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (2538) กล่าวว่า ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใสในธรรม คือเชื่อ ในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อ ด้วยเหตุด้วยผล เชื่อมั่นในคุณงามความดีมีความเชื่อความเลื่อมใสในความจริง เพื่อที่จะไม่ให้คุณคนลุ่มหลงไปตามสิ่งที่ยั่วชวน และลักษณะอาการที่เป็นไปในภายนอก

ในขณะที่ ระวี ภาโล (2543) ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ระบบความเชื่อต่างๆที่เกิดขึ้นจากความเชื่อทางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เกี่ยวกับโลกและชีวิต โลกธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ ต่อมาจึงได้มีการยกย่องนับถือ และทำการตั้งสมมติฐานขึ้นนับถือดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นองค์เทพ

ความเชื่อในสังคม

มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในยุคใดสมัยใดล้วนเป็นสัตว์สังคมด้วยกันทั้งนั้น สังคมจะเล็กหรือใหญ่ เป็นสังคมที่ยังล่าหลังหรือสังคมที่เจริญแล้วก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อคือศรัทธาอันเกิดจากปัญญาของมนุษย์ ซึ่งจะต้องพัฒนาไปโดยการวิวัฒนาการของปัญญานั้น มนุษย์เมื่อเกิดมาสัมผัสโลก ในสมัยที่โลกยังไม่เจริญ มนุษย์ยังมีสติปัญญาที่ยังไม่คำนึงถึงชีวิตของตนเองอย่างรอบคอบ ความนึกคิดในจิตใจ ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกแก่มนุษย์ คือ ความกลัวภัยและความต้องการ เพื่อให้ชีวิตรอดพ้นจากภัยต่าง ๆ คือ ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย เป็นต้น มนุษย์จึงต้องแสวงหาเครื่องมือเพื่อระงับเพื่อต่อสู้และเพื่อป้องกันตนเองจากภัยทั้งหลายเหล่านั้น คนในชนบทไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่ขาดแคลนที่ดินทำกิน สมาชิกในครอบครัวต้องออกไปจากหมู่บ้านเพื่อหาเงินประกอบกับความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ที่เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อคนรุ่นใหม่ ทำให้โลกทัศน์ ค่านิยมของคนในชุมชนรวมถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมชุมชนต้องปรับเปลี่ยนไป ความเชื่อของคนไทย ความเชื่อของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ทำให้เกิดความหวาดกลัว สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วน มีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและ รูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537)

ความเชื่อในโลกโซเชียล

อินเทอร์เน็ตกับการสื่อสาร เข้ามามีบทบาทหนึ่งในสังคมปัจจุบัน ย่อมส่งผลกระทบต่อทางบวกสามารถได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารมากยิ่งขึ้น สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เป็นต้น ส่วนทางลบเป็นการให้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริง กล่าวได้ว่าอินเทอร์เน็ตเป็นนวัตกรรมการสื่อสารที่เติบโตและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบัน เนื่องด้วยความสามารถในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร มาในลักษณะสื่อประสมทำให้ผู้ใช้สามารถรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็วบทบาทโดดเด่นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ก็คือเครือข่ายสังคม (Social Network) เป็นเว็บพื้นฐานในการบริการ ที่จะให้แต่ละบุคคลสามารถสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ทั้งระดับเล็กหรือใหญ่ในสังคม มีการสร้างบัญชีรายชื่อผู้ติดต่อที่สามารถแลกเปลี่ยนความ

คิดเห็น หรือสิ่งที่สนใจเหมือนกันได้โดยผ่านการติดต่อกันเป็นเครือข่าย โดยเป็นการรู้จักกันต่อไปเป็นทอด ๆ คล้ายเครือข่ายโยงกันไปมาได้และสิ่งสำคัญ คือสามารถพูดคุย นำเสนอ บอกเล่าเรื่องส่วนตัวและเรื่องราวที่เราสนใจที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตามระบบอินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนดาบสองคม ที่มีทั้งผลดีและผลเสียต่อผู้ที่มาใช้บริการ และด้วยเหตุผลที่ไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนระบบอินเทอร์เน็ตได้นั้น จึงทำให้เกิดความเสี่ยงขึ้นต่อผู้ใช้บริการ ทั้งนี้ก็มีผลเนื่องมาจากการที่ผู้ใช้บริการมีการใช้บริการมากจนเกินไป หรือจากอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมออนไลน์ มีการแสดงออกซึ่งตัวตน รวมถึงข้อมูลในเรื่องส่วนตัว อาจมีการถูกละเมิดความเป็นส่วนตัว การโจรกรรม ข้อมูลหรือรูปภาพ การเปิดเผยข้อมูลที่ปราศจากการกลั่นกรอง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งต่างๆหรือ บุคคลที่อ้างถึงหรือมีส่วนเกี่ยวข้องได้รับความเสียหาย (พระอรณพ โกวิท, 2560, หน้า 48)

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

แสง จันทร์งาม (2512) กล่าวว่า ชาวพุทธมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

1) ตลาคตโพธิสัตถา มีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ประกอบด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณจริง ความเชื่อประการแรกนี้สำคัญและจำเป็นมาก เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงก็เท่ากับไม่เชื่อพระพุทธศาสนาทั้งหมด การเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็เท่ากับคนป่วยที่เชื่อว่ามีแพทย์ เชื่อว่าเขาเป็นแพทย์จริง ได้ศึกษาเล่าเรียนและฝึกงานในวิชาแพทยศาสตร์มาแล้ว มีความรู้ความสามารถที่จะ รักษาโรคร้ายไข้เจ็บของตนให้หายได้จริง

2) กัมมสัทธา เชื่อกรรม คำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ (Action) ที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน ฉะนั้นกรรมที่สมบูรณ์ จะต้องมืองค์ประกอบครบ 3 ส่วน คือ (1) มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น (2) มีความตั้งใจหรือเจตนา (3) มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหวและมีเครื่องมือในการทำกรรมหรืออุปกรณ์สำหรับการกระทำกรรม 3 ประการคือ (1) ทางร่างกายเช่น การเคลื่อนไหวกาย เรียกว่า กายกรรม (2) ทางปาก คือการพูดด้วยวาจา เรียกว่า วจีกรรม และ(3) ทางใจ คือการคิด เรียกว่า มโนกรรม

3) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่ากรรมที่บุคคลกระทำแล้ว ไม่ว่าจะดีหรือชั่วย่อมก่อให้เกิดผลตามสมควรแก่เหตุเสมอ

4) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เชื่อว่าผลที่เราได้รับอยู่ใน ปัจจุบันนี้ทุกอย่าง เป็นผลแห่งการกระทำของเราเอง บางอย่างอาจเป็นผลของกรรมในชาตินี้ แต่บางอย่างอาจเป็นผลของกรรมในอดีตชาติ?

6. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักกาลามสูตร ในพุทธปัญญาเถรวาท เป็นหลักธรรมคำสอนดั้งเดิมซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักวิธีการใช้เหตุผลและปัญญา สอดส่องความถูก ต้องดีงามก่อนตัดสินใจปลงใจเชื่อ

สิ่งที่ไม่ควรเชื่อ 10 ประการ

สิ่งที่ไม่ควรเชื่อ พระพุทธเจ้าแทนที่จะตรัสเหมือนกับสมณพราหมณ์เหล่าอื่นที่เคยพูดมาแล้วพระองค์ไม่ได้ทรงสรรเสริญคำสอนของพระองค์ และก็ไม่ได้ทรงติเตียนคำสอนศาสนาของผู้อื่นแต่พระองค์กลับตรัสอีกแบบหนึ่ง การพูดแบบนี้เป็นลักษณะของวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน คือ พระองค์ได้กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ 10 ประการโดยตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงฟัง

มา อนุสฺสวเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยฟังตามกันมา
มา ปรมปราย	อย่าเพิ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของเก่าเล่าสืบ ๆ กันมา
มา อิติกิริยา	อย่าเพิ่งเชื่อเพราะข่าวเล่าลือ
มา ปิฎกสมฺปทานเนน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยอ้างคัมภีร์หรือตำรา
มา ตกฺกเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง
มา นยเหตุ	อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดคาดคะเนอนุมานเอา
มา อากาโรปริวิตกเกน	อย่าเพิ่งเชื่อโดยตรึกเอาตามอาการที่ปรากฏ
มา ทิฎฺฐินิซฺฆมานกฺขนฺติยา	อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเห็นว่าต้องกับความเห็นของตน
มา ภาพฺพรูปตา	อย่าเพิ่งเชื่อว่ามีผู้พูดควรเชื่อได้
มา สมฺโณ โน ครุติ	อย่าเพิ่งเชื่อว่ามีผู้พูดนั้นเป็นครูของเรา

สรุปว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าอย่าเพิ่งเชื่อ เพราะเหตุผล 10 ประการ จะเห็นได้ว่าข้อความในประเด็นดังกล่าวจะตรงกับกฎทางวิทยาศาสตร์ เพราะนักวิทยาศาสตร์หลายคน จะไม่เชื่อถ้าเขายังไม่ได้มีการทดสอบ พิสูจน์หรือพิจารณาเหตุผลให้ปรากฏก่อน

หลักโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) กล่าวว่า หลักโยนิโสมนสิการ หมายถึง โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิซึ่งแปลว่าเหตุต้นคำ แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธีทาง ส่วน มนสิการแปลว่าการทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึง ใส่ใจพิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ ท่านแปล สืบ ๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย การทำในใจโดยแยบคายนี้มีความหมายแคบเฉพาะเพียงใด คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้ โดยวิธีแสดงไวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแง่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธีหมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญ ลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2. ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววกเวียนติดพันเรื่องนี้ที่นี้เดี๋ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้นที่โน่น หรือกระโดดไปกระโดดมาต่อเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

3. การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุคิดค้นเหตุคิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผลหมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

4. อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์เล็งถึงการ คิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลูกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

7. บทวิเคราะห์

ข่าวปลอมในยุคดิจิทัลมีหลายรูปแบบ เช่น ข่าวเสียดสี ข่าวที่พาดหัวไม่ตรงกับเนื้อหา ข่าวชี้นำ และข่าวตัดต่อ ความท้าทายสำคัญคือผู้รับสารมักตัดสินใจเชื่อโดยไม่ตรวจสอบที่มา อีกทั้งโครงสร้างสังคมออนไลน์เอื้อต่อการเผยแพร่ซ้ำ ทำให้ข่าวลวงกระจายอย่างรวดเร็ว สิ่งนี้สะท้อนว่ากระบวนการรับรู้ไม่ได้จบที่การเปิดรับ แต่ยังขึ้นกับการตีความ และการประเมินค่า ของผู้รับข่าวสาร ในเชิงพุทธศาสนา ศรัทธา ต้องควบคู่กับปัญญา การเชื่อโดยปราศจากการใช้เหตุผลย่อมนำไปสู่การหลงผิด เช่นเดียวกับการบริโภคข่าวสารที่เชื่อทันทีโดยไม่พิจารณาแหล่งที่มา การเชื่อแบบไม่วิจารณ์อาจส่งผลให้บุคคลตกเป็นเหยื่อของการชักนำ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม หลักกาลามสูตรชี้ให้เห็นถึงการไม่เชื่อเพียงเพราะเหตุปัจจัยภายนอก 10 ประการ เช่น การฟังตามกันมา การอ้างตำรา หรือการเชื่อเพราะผู้พูดเป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งสอดคล้องกับยุคดิจิทัลที่ข้อมูลส่วนใหญ่ถูกแชร์ซ้ำโดยไม่ตรวจสอบ กาลามสูตรเสนอให้เชื่อก็ต่อเมื่อได้พิสูจน์ด้วยตนเองและเห็นว่าเป็นประโยชน์ ลดทุกข์ และเกื้อกูลต่อผู้อื่น หลักนี้สามารถเป็นแนวทางต้านทานข่าวปลอมและการชักนำทางโซเชียลมีเดียได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักโยนิโสมนสิการเน้น การคิดอย่างแยบคาย โดยใช้เหตุผล การสืบค้นหาสาเหตุ และการวิเคราะห์ผลที่จะตามมา หากผู้รับข่าวสารมีทักษะคิดวิเคราะห์เชิงระบบ จะสามารถแยกแยะว่าเนื้อหาข่าวใดเป็นจริง ข่าวใดมีเจตนาบิดเบือน ตลอดจนเลือกใช้สื่ออย่างมีสติและไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์ เช่น ความกลัวหรือความโกรธที่ข่าวพยายามกระตุ้น สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับภาวะ ข้อมูลท่วมทับ (information overload) ทำให้ผู้คนไม่สามารถแยกแยะข่าวสารได้ทัน ความรู้เท่าทันสื่อจึงต้องพัฒนาควบคู่กับการฝึกสติและปัญญาตามหลักพุทธศาสนา ทั้งนี้การประยุกต์กาลามสูตรและโยนิโสมนสิการจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิด ลดความเสี่ยงต่อการถูกรอบงำจากข้อมูลเท็จ และยังส่งเสริมวัฒนธรรมการใช้สื่ออย่างมีจริยธรรม

8. บทสรุป

ในยุคดิจิทัล การแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสารมีความรวดเร็วและเข้าถึงได้ง่าย แต่ก็นำมาซึ่งปัญหาสำคัญคือข่าวปลอมที่สร้างความเข้าใจผิดและความสับสนในสังคม การแก้ปัญหาไม่อาจพึ่งพาเทคโนโลยีหรือนโยบายเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องพัฒนาวิธีคิดและการไตร่ตรองของผู้รับข่าวสาร การนำหลักกาลามสูตรมาประยุกต์ใช้ช่วยให้ผู้คนไม่เชื่อตามอคติหรือคำกล่าวอ้างโดยไร้เหตุผล แต่ใช้ปัญญาและการตรวจสอบก่อนยอมรับ ขณะเดียวกันหลักโยนิโสมนสิการเป็นแนวทางในการคิดอย่างแยบคาย มีเหตุผล และมุ่งไปสู่ผลที่

สร้างสรรค์ เมื่อทั้งสองหลักธรรมถูกนำมาประยุกต์กับการรู้เท่าทันสื่อ จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิด ทำให้ผู้รับสารสามารถแยกแยะข่าวจริงและข่าวปลอมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างสังคมที่มีสติ ปัญญา และวัฒนธรรมการใช้สื่ออย่างรับผิดชอบต่อไป

บรรณานุกรม

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อทิตตา พรินติ้ง ประเทศไทย จำกัด.
- ฐิติวัฒน์ บุณกานนท์. (2564). **ส่วนประกอบของระบบสื่อสารข้อมูล**. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2564. จาก <https://sites.google.com/site/thitiwat404/xngkh-prakxb-khxng-rabb-suxsar-khxmml>.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). **โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. วัดญาณเวศกวัน.
- พระอรณพ โกวิโท (ยุทฺธเลิศ). (2560). **ศึกษาวิเคราะห์หลักกาลามสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน**. หลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ระวี ภาโล. (2543). **โลกทัศน์และชีวทัศน์เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- สุดาพร กุณฑลบุตร. (2549). **หลักการตลาด (สมัยใหม่)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพิมพ์พรณ เม็งขาว. (2554). **พฤติกรรม的开รับสื่อและพฤติกรรม的开ของผู้บริโภคที่มีต่อนิตยสารบันเทิงในเขตเชียงใหม่**. การค้นคว้าอิสระ. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แสง จันทร์งาม. (2512). **พุทธศาสนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทวีพิมพ์ดี.